

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi

Journal of Intelligence Research and Studies

Haziran 2022, Cilt: 1, Sayı: 1, ss.99-128

June 2022, Volume: 1, Issue: 1, pp.99-128

ISSN 2822-3349 (Basılı/Print)

ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi/Online)

Makaleye ait Bilgiler / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Başvuru Tarihi / Application Date : 24 Nisan 2022 / 24 April 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date : 17 Haziran 2022 / 17 June 2022

Makale Yayın Tarihi / Publication Date : 30 Haziran 2022 / 30 June 2022

Makalenin Başlığı / Article Title

Dönüşen Bilgi ve İletişim Dönemleri Boyunca Entelektüel Rekabet ve Statü Sınıfları Yaklaşımıyla İstihbarat

Intelligence with the Approach of Intellectual Competition and Status Classes During Transforming Information and Communication Eras

Yazar(lar) / Writer(s)

Tuncay DOĞANTUNA

Atıf Bilgisi / Citation:

Doğantuna, T. (2022). Dönüşen Bilgi ve İletişim Dönemleri Boyunca Entelektüel Rekabet ve Statü Sınıfları Yaklaşımıyla İstihbarat. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss.99-128, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.6>

Doğantuna, T. (2022). Intelligence with the Approach of Intellectual Competition and Status Classes During Transforming Information and Communication Eras. *Journal of Intelligence Research and Studies*, 1(1), pp.99-128, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.6>

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde
No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

Telefon/Telephone: +90 312 441 11 50

www.icadergisi.com

e-posta/e-mail: editor@icadergisi.com

DÖNÜŞEN BİLGİ VE İLETİŞİM DÖNEMLERİ BOYUNCA ENTELEKTÜEL REKABET VE STATÜ SINIFLARI YAKLAŞIMIYLA İSTİHBARAT

Tuncay DOĞANTUNA *

ÖZET

Modern istihbarat faaliyetleri, profesyonel icra biçimiyle bilgi ve iletişim tekniklerinin gelişimi ve değişiminden etkilenmektedir. Diğer taraftan istihbaratı besleyen en önemli faktör olan bilgiye dayalı entelektüel kapasite, birey için yaşadığı toplum ve kültürdeki en büyük silah olmuştur. Entelektüel sınıflar ise toplumsal ve kültürel koşulların yanında bilgi ve iletişim teknikleriyle doğrudan etkileşim halindedir. Bu çalışma, öncelikle entelektüel kavramı ve ilintili statü sınıfları arasındaki çekişmeye yer verip ardından modern yakın geçmiş ve öngörülebilir yakın gelecek arasındaki süreçte gelişen bilgi ve iletişim teknikleriyle (teknolojileri) bağlantılı dönüşen muhtemel dönemsel değişimlere değinecektir. Buradaki hususları temel alan çalışma, dijital bilgi ve iletişim çağındaki istihbarat odaklı entelektüel rekabeti inceleyerek geleceğin istihbarat konseptini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bilgi, Entelektüel, Entelijansiya, İletişim, İstihbarat.*

INTELLIGENCE WITH THE APPROACH OF INTELLECTUAL COMPETITION AND STATUS CLASSES DURING TRANSFORMING INFORMATION AND COMMUNICATION ERAS

ABSTRACT

Modern intelligence activities are influenced by the development and change of information and communication techniques in the form of their professional execution. On the other hand, intellectual capacity based on knowledge, which is the most important factor that feeds intelligence, has been the biggest weapon for the individual in the society and culture in which anyone lives. Intellectual classes are in direct interaction with information and communication techniques as well as social and cultural conditions. This study will first include the concept of intellectual and the conflict between related status classes, and then touch on the possible periodic changes related to the developing information and communication techniques (technologies) in the process between the modern recent past and the foreseeable near future. Based on these points, the study aims to evaluate the intelligence concept of the future by examining the intelligence-oriented intellectual competition in the digital information and communication age.

Keywords: *Information, Intellectual, Intelligentsia, Communication, Intelligence.*

---

* Ağ ve Güvenlik Uzmanı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü, tidituna@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4135-7690

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 24 Nisan 2022 / 24 April 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 17 Haziran 2022 / 17 June 2022

GİRİŞ

Düşünsel ve meslekî icrasıyla beraber faaliyet sahası yüzlerce yıl öncesine dayanan istihbarat disiplini, akademik mecrada interdisipliner eğilimlerle son yıllarda gelişime daha açık hale gelmektedir. İstihbaratın bir disiplin olarak temellerinde veri ve bilgi toplama eylemi yer almakta olup toplamının şekli ve kategorileri itibariyle bir disiplin halini almaktadır (Whitman ve McElreath, 2020, s.2). Aslında bu toplama kategorileri sayesinde istihbarat, aynı zamanda toplama disiplinleri olarak adlandırılmaktadır. İlgili bu kategoriler, HUMINT (İnsan İstihbaratı), SIGINT (Sinyal İstihbaratı), IMINT (Görüntü İstihbaratı), MASINT (Ölçüm ve İmza İstihbaratı), GEOINT (Jeo-uzamsal İstihbarat) ve OSINT (Açık kaynak İstihbarat) toplama disiplinleriyle birlikte istihbaratı bir disiplin haline getirmektedir. Dar bir çerçevede ise istihbarat disiplininin temellerinde “insan” ve “teknoloji” olmak üzere iki unsur yer almaktadır. Bu iki unsurla istihbarat disiplini sınırlamak mümkün olmasa da temel direklerini bu iki unsur oluşturmaktadır (Alemdar, 2017). Bu iki temel unsur dışında, istihbarat faaliyeti de “3P Projesi”¹ makale çalışmasına göre “Ürün”, “Süreç” ve “Personel” olarak üç kritik faktörü içermektedir (Nitu, 2012, s.57).

İstihbarat sahasında ürün olarak bilginin, sürecin, görevin ve kurumların değişiminin gelecekte ne şekilde olacağını saptayabilmek tarihsel arka plan ve kavramsal dönüşümle kritik derecede ilintilidir. Bu noktada çalışmanın kapsamı, yukarıda bahsi geçen istihbarat disiplininin iki temel unsuru “insan” ve “teknoloji” bağlamına odaklanacaktır. Dolayısıyla çalışma kapsamında insan unsuru, entelektüel kişileri, statü sınıflarını ve buna dair rekabeti içerirken; teknoloji unsuru ise bilgi ve iletişim teknolojilerini, istihbarat ile etkileşimini ve bunun tarihsel dönemlere dağılımını dikkate alacaktır. Diğer bir ifadeyle çalışma, geçmiş ve günümüz arasında dönüşen tarihsel süreç içerisinde, insan olarak entelektüel birey ve toplumun, teknoloji olarak bilgi ve iletişimin istihbarat ile bağıntısını kapsayacaktır.

---

¹ 3P Projesi (The 3P Project) Ionel Nitu'nun (2012) “Three Critical Factors in Intelligence Activity: Product, Process and Personnel (The 3P Project)” isimli makale çalışmasında İngilizce olarak ifade edilen üç önemli faktörün baş harfleri işaret edilmiştir. Ürün (Product), istihbarat faaliyetleri neticesinde toplanan veri ve haberlerin analiz edilip geri bildirimler veya taleplerle müşterilerin ihtiyacını karşılayan istihbarat bilgisi veya çıktısıdır. Süreç (Process), istihbarat ihtiyaçlarının belirlenmesinden toplanmasına, işlenip analiz edilmesinden de karar vericiye dağıtımına kadar olan faaliyetler ya da kısaca istihbarat çarkıdır. Personel (Personnel) ise istihbarat faaliyetine katkı sunan toplayıcı, analist veya diğer görevli kişilerdir.

Üstelik günümüzden de yakın geleceğe yönelik bir analist perspektifiyle istihbaratın hem kavramsal hem de pratik paradigmasında değişimini değerlendirecektir. Bu yönüyle çalışma, istihbaratın entelektüel çabaya dair ilişkisini ele alırken, bu kavrama ilaveten “Entelijans” ve “Entelijansiya” sınıflarına ve buradaki rekabete yönelik ipuçlarına yer verecektir. Daha sonra buradaki yaklaşımı bilgi ve iletişim teknolojileri açısından ele alan çalışma, istihbarat ve entelektüel kavramları arasında bir yaklaşım kurgulayacaktır. Çalışmanın literatüre katkısı da bu noktada olacaktır.

“*Bilgi ve İletişim Teknolojileri*” temelinde bir bilgi ve iletişim dönemi, modern tarihte yaşanmış olabileceği çalışmanın varsayımlarından biridir. Bu temele dayanan bilgi ve iletişim dönemleri hem kendi teknolojik gelişiminden hem de diğer birçok faktörden dolayı dönüşüm yaşamaktadır. Ancak bu dönüşümde, en başta birey ve toplum olarak “*Entelektüel*” altyapı başı çekmektedir. Bir toplum içinde herkes kendi rolüne göre entelektüel odaklı bir statü sınıfına dahil olabilir. İşte bu çalışmada, bahsi geçecek sınıflar arasında geçmişte entelektüel rekabet ve mücadele yaşandığı, halen yaşanmakta olduğu ve gelecekte de bu minvalde ilerleyebileceğine dair varsayım geliştirilecektir. Rekabetin sürükleyici etmenlerinin içine bilhassa bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanan dönemin şartları dahil edilecektir. Yine, Batı dillerinde ortak bir köke sahip olan “*Entelijans*” ve “*Entelijansiya*” ile istihbarat arasında mevcut kavramsal yakınlık nasıl bir yaklaşım sunabilir sorgulanacaktır. Bu çalışma, entelektüel kavramıyla ilişkili statü sınıfları temel alarak istihbaratın “insan” unsurundaki sorularla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle dönüşen tarihsel süreçte “teknoloji” unsurundan kaynaklı sorulara cevap aramayı amaçlamaktadır.

1. İSTİHBARAT KONSEPTİ, ENTELEKTÜEL VE BİLGİ KAVRAMLARIYLA BİRLİKTE TARİHSEL DEĞERLENDİRMESİ

İstihbarat konsepti, kavram olarak Arapça’da toplanan bilgi, haber ve malumatlar olmasına yönelik iken, Batı orjinli dillerde ise toplanan bilginin değerlendirilmesi ve analizine vurgu yapmaktadır (Özdağ, 2000, s.2). Diğer yandan belli dönemlerde istihbaratın Batı orijini olan “*Entelijans*” dilimizdeki çalışmalarda kendine yer bulmaktadır. İstihbarat denilince öncelikle neyin kast edildiğini anlamak için bu kelimenin 4 farklı kavramsal karşılığını tespit edebilmek önemlidir. Literatürdeki araştırmalar sonucu aşağıdaki dört farklı anlama sahip olduğunun tespit edildiği söylenebilir (Pruncun, 2010, s.3; Lowenthal, 2010, s.9). İstihbarat kavramının anlam

karşılıkları dört başlıkta tekrar toparlanırsa; “Bilgi”, “Süreç”, “Görev” ve “Örgüt” olarak tekrar ifade edilebilir. İstihbarat konsepti, faaliyet sahasında göze çarpan entelektüel bir çaba olarak tarihsel arka planına dair bir milat belirlemek gerekirse, Modern Ulus Devletlerinin yerleşmesine mukabil olan Avrupa tarihine ayrı bir parantez açmak faydalı olacaktır. Modern devlet ve uluslararası düzen öncesindeki istihbarat faaliyetleri, nispeten espionaj (casusluk) ve karşı espionaj şeklinde gelişse de *Sun Tzu*, *Nizamülmülk* ve *Machiavelli* gibi filozof, düşünür ve siyaset danışmanları istihbaratın casusluktan öte devletin bekası açısından stratejik bir araç ve yöntem olduğunu tekrar etmişlerdir. Asırlardır casusluk olarak ele alınan istihbarat faaliyetleri, 19. yüzyıl sonunda modern manada ortaya çıkan istihbarat servisleri sayesinde farklı bir evreye adım atmıştır. Daha sonra 20. yüzyıl sonunda ise internet ve web teknolojilerinin gelişimi ve milenyum sonrası mobil cihazların yaygınlaşması, sosyal medya ve benzeri birçok platformun ortaya çıkışı istihbarat disiplinini etkilemiştir. Sonuçta istihbarat, birçok farklı alt dalı olan müstakil bir disipline doğru dönüşmeye başlamıştır.

İstihbaratın ihtiva ettiği bilgi, bir güç olarak muhalif unsurlara karşı kullanılması, onu yüzyıllardır toplumsal çatışma ve iktidar çekişmelerinin merkezine yerleştirmiştir. Bu gücün farkında olan hükümdarlar, askeri liderler gibi elitler bilgiye daha pragmatik ve realist şekilde bakarken, tam tersi benzer bilgi türüne filozoflar, din veya bilim adamları gibi aydınlar da *değerler felsefesi* çerçevesinde yaklaşmıştır. Bu yaklaşım farkı, bahsi geçen gruplar arasında politik, ekonomik, ideolojik ve kültür eksenli entelektüel bir rekabet meydana getirmiştir. Bu rekabetin ortaya çıkardığı mücadeleler, kimi zaman güç dengelerine ilişkin iktidarın paylaşımı şeklinde yansımış, kimi zaman da bu gruplardan bir veya birkaçı tasfiye olmuştur. Sonuçta bu rekabetin getirdiği durumla, tarihsel bilgi ve tecrübeler ışığında modern dönemlere damga vuran bir statü olan “*Entelektüel*” kavramı gelişmiştir. Bilhassa *oksidantal*² bakış açısıyla bakıldığında, Rönesans, Reform, Aydınlanma, Bilim ve Sanayi Devrimi gibi erken modern dönem Avrupa tarihi için önemli aşamalardan sonra, “*Entelektüel*” kavramı kendi insicamını yakalamıştır.

---

² Batı bakış açısıyla veya perspektifiyle denilebilir. Tam tersi olan Oryantalist perspektifin de Doğu tandanslı olması gibidir.

2. ENTELEKTÜEL KAVRAMI ve STATÜ SINIFLARI ARASINDA KAVRAMSAL BİR İNCELEME

18 ve 19. yüzyıldan sonra Birinci ve İkinci Sanayi Devrimlerine müteakip, ivme kazanan bilgi ve iletişimin teknikleri bireylerin ve toplumların entelektüel kapasitesini olumlu etkilemeye başlamıştı. Entelektüel, kelime olarak çoğunlukla gelişigüzel kullanılan lâkin tarihsel anlamının çok az farkında olunan kavramlardan biri olabilir. “*Entelijansiya*” ve “*Entelijans*” kavramları ise hem entelektüel hem de istihbarat ile karşılıklı bağlantısı olan biraz daha anlaşılmalı ve yeni dönemde yeniden anlamlandırılmaya ihtiyaç olan kelimelerdir. İstihbarat ise ideolojik çatışmaya göre şekillenen entelektüel rekabette statü sınıfları arasında bir mücadele sahası da olmaya başlamıştı. Modern istihbarat tarihinin ilk dönemleri olarak kabul edilen bu süreçte entelektüel rekabet, Entelijansiya ve Entelijans sınıflarının statü ve duruşuna göre şekil almaktaydı. Bu bölümde, tarihsel olarak “*Entelijansiya*” ve “*Entelijans*” kavramlarının ortaya çıkışında aydın kesimlerin siyasi, kültürel ve ideolojik ilişkisine değinerek buradan bilgi odaklı entelektüel rekabetin istihbarat yansımalarına yavaş yavaş giriş yapılacaktır.

2.1. Entelektüel Kavramı ve Statü Sınıflarından Entelijans ve Entelijansiya’ya

Entelektüel, ‘anlamak’ fiiline karşılık gelen Latince kökenli “*Intellectus*” kelimesine dayanmaktadır. Yine lügatte, eleştirel düşünme ve okuma, araştırma, yazma ve toplum hakkında insanın kendi yansıması ile irtibatlandırılan kişi anlamına gelmektedir (Cambridge, 2022). Entelektüel birey, başkalarının düşünmesine sunmak için araştırma ve idrakin soyut ve felsefi yönlerini kullanarak kültürel fikirleri ve yazıları inceler. Entelektüel ve bilimsel sınıf genellikle birbiriyle ilişkilidir: Entelektüel, irfan veya derin bilgi üretimi ve genellikle akademik geçmişe sahiptir ya da bir meslekte çalışandır, bir sanat ve bilim pratiği de yapabilir. “Entelektüel” kavramı üç özelliği tanımlar (Sowell, 2012, ss. 12-15):

- *Soyut fikir ve teorilerin bilgeliği ve gelişimi;*
- *Felsefe, edebiyat eleştirisi, sosyoloji, hukuk, tıp, bilim vb. kültürel sermaye üretmek;*
- *Sanatsal, yaratıcı çıktı, yazma, müzik besteleme, resim yapma vb.*

Entelektüeller, halk aydınları gibi olmasalar da (Jennings ve Kemp-Welch, 1997, s.1), genellikle bir adaletsizliği kınamak için bir ideolojiyi reddederek ya da bir değerler sistemini savunarak siyasete ve kamu işlerine katıldıkları ifade edilmişlerdir (Ory ve Sirinelli, 2002, s.10). Toplumsal olarak entelektüeller, ideoloji (muhafazakâr, faşist, sosyalist, liberal, devrimci, komünist, demokrat aydınlar vb.) veya milliyet (Amerikan, Fransız, Rus veya Türk aydınları) çerçevesinde sınıf ve statülere göre organize olabilirler ve o toplumun “*Entelijansiya*” tabakasını meydana getirirler. Bir statü sınıfı olarak Çarlık Rusya Entelijansiyası içinde ortaya çıkan entelektüeller hem eğitim hem de aydınlanmanın ideolojik altyapısına sıkı sıkıya bağlıydılar. Çağdaş entelektüel sınıf, Çarlık Rusya’nın aydınları olan Rus Entelijansiyası ile ortaya çıkmıştır. Kıta Avrupası’nda toprak ve saray soyluları olan “Aristokrasi” sınıfına meydan okuyan Fransız Burjuvazisi -kentsoylu aydın sınıfı- Marks ve Engels tarafından “Komünist Manifesto” da “kapitalist orta sınıf” anlamında kullanılmış, işçi ve köylülerin emekçilerin (*Proletarya*) artı-değerlerine el koyan sınıf olarak eleştirilmiştir. Fakat bu durum, her bölgenin yaşadığı devrin şartlarından kaynaklanmaktaydı. Bu kavramların anlam farklılıklarına rağmen, entelektüel kapasite, bilgi birikimi ve statü sınıfı olarak birbirlerinin karşılıkları olduğu anlaşılmaktadır.

Entelijansiya ve Entelijans, aralarındaki anlam farkına rağmen hep birbiriyle karıştırılıp aynı kavram olarak düşünülmektedir. Şu bir hakikat ki, her ikisini de meydana getiren öz, entelektüel kişilik, faaliyet ve kapasite olarak göze çarpmaktadır. Kelimelerin aslına bakıldığında üç kavramın da Latince’de dayandığı kökenin aynı köklere sahip olduğu görülmektedir. Fakat etimolojik ve folklorik ayrışmayla birlikte zamanla kelimelerin hem anlamı hem kullanımı farklılaşmıştır. Entelijans, İngilizce ve Fransızca’daki “intelligence” ilk anlamıyla anlama, kavrama, zekâ ve idrak olan Latince’deki “intelligere” fiilinden ortaya çıkmıştır. Yaygın anlamıyla Entelijans, ülkelerin üst düzey istihbarat güruhunu, özellikle de 1920 öncesinde direkt İngiliz Gizli İstihbarat Servisi SIS’i (MI6) tanımlamak için kullanılıyordu (TDK, 2022). Burada servislerin kurumsallaşmasına dair bir parantez açmak gerekirse, MI6 1909 yılında resmi olarak kurulmuştur. Lakin onun kökleri Donanma ve Askeri İstihbarat gereksinimi nedeniyle 1870-1880 yıllarına kadar dayanmaktadır. Batı Avrupa’da Britanya ve Fransa gibi ülkelerde gizli tahkikat ve jurnal toplamanın dışında, toplanan bilgi ve haberlerin değerlendirilip analiz edilmesine ithafen zekâ ve idrak ile uyumlu

Entelijans (Intelligence) kavramı gelişmekteydi. Entelijans, istihbarat işini yapanların bulunduğu örgüt veya sadece Entelijans servisi şeklinde tanımlanmaktaydı. Osmanlı dönemi Türkiye’de ise, benzer şekilde Teşkilat-ı Mahsusa’nın gayri resmî kuruluşu 1909 yılı iken, Sultan II. Abdülhamid’in kurduğu Yıldız Teşkilatı’nın geçmişi 1880 yılına uzanmaktadır.

İlgili kavramlar, anlam ve derinlik olarak kelimenin terminolojik karşılığı sadece haber toplamayı değil, aynı zamanda haberin tasnif ve analizini de kapsamaktadır. Elbette Türkçe’nin 19. yüzyıldan beri kuvvetle etkilendiği Fransızca ve İngilizce’nin etkisiyle, bazı eserlerde istihbarat yerine “*Entelijans*” teriminin de kullanıldığı görülmüştür. Türkçe’ye geçtiği ilk dönemlerde bu terim, bir taraftan ülkedeki yabancı ajanları kastederken, diğer taraftan kurumsallaşmış yabancı istihbarat servislerini tarif etmekteydi. Bu tabir, Türk Edebiyatı’nda siyasi makaleden gazeteciliğe kadar geniş bir yelpazede yer tutmaktadır. Bunun yanında Entelijans ile ilişkili jurnal ve espionaj kelimelerine de çokça rastlamak mümkündür. Fakat bu kelimeler istihbarat faaliyet ve sürecine dair profesyonellerin yaptığı işle ilgili daha teknik ve daha dar olan alt başlıkta incelenebilecek kavramlardır.

2.2. Entelijansiya vs. Entelijans Sınıfları ve Erken Modern Dönemde İstihbarat ile İlişkisi

18. ve 19. yüzyıla kadar saray, aristokrasi veya belli güç merkezleri çevrelerinde oluşan fikri akımlar ve entelektüeller; 19. yüzyıl ile birlikte daha başka mecralarda görünür olmaya başladılar. Sözlük anlamı aydınlar topluluğu anlamına gelen Entelijansiya³; genellikle kültürel ve siyasi etkinliğe sahip entelektüel topluluk anlamında kullanılır. Geniş anlamda Entelijansiya, toplumlarının kültürünü ve siyasetini eleştiren, yönlendiren karmaşık zihinsel uğraşlarla uğraşan eğitimli insanların statü sınıfı olarak tanımlanmaktadır (Çamur, 2019, s.15). Bir statü aydınlar sınıfı olan Entelijansiya, sanatçıları, öğretmenleri ve akademisyenleri, yazarları ve edebi kişileri içermektedir. Her ne kadar akademik dünyaya Rusça kökeni ile yayılan bir terim şeklinde görülse de bir statü sınıfı olarak ilk önce Rusya kontrolündeki Polonya’da 18. yüzyıl sonlarındaki parçalanmış dönemde (1772-1795) ortaya çıktı (Koryś, 2018, s.16). 19. yüzyılda ise Polonyalı entelektüel Bronislaw Trentowski, Polonya’nın kültürel liderleri olabilecek

---

³ Entelijansiya köken itibarıyla Polonya dili Lehçe’de Inteligencja şeklinde ortaya çıkıp oradan Rusça’ya Intelligentsia (интеллигенция) ve daha sonra Batı dillerine, örneğin İngilizce’ye Intelligentsia olarak geçmiştir. Bknz. Szczepanski, J. (1962) “The Polish Intelligentsia: Past and Present”

vatansever burjuvazinin eğitilmiş ve profesyonel olan sosyal katmanını tanımlamak için “*Inteligencja*” yani Entelijansiya terimini icat etti (Billington, 1980, s.237). Yine aynı terim, Polonya’da tarihçi Maciej Janowski (2008) tarafından sivil memurların modern devletteki seviyelerini konumlandırmak için kullanılmıştır (s.19). Başka bir Polonyalı filozof olan Karol Libelt ise, bir eserinde Entelijansiya (*inteligencja*) terimini, toplumun iyi eğitilmiş üyeleri, yüksek moral ahlaka sahip uzmanları, öğretmenleri, memurları ve mühendisleri olarak nitelemiştir (Klimski, 2022, s.109).

Öncelikle Polonya’da, sonra Rusya’daki sosyal bilimciler tarafından, özellikle 19. yüzyıl sonlarında aynı terim ayrı bir sınıf, sosyal tabaka olarak aydınlar topluluğu olarak kullanılmaya başlanmıştı. Bolşevik Devrimi’nden (1917) önce, Entelijansiya terimi, kültürel sermayenin (okullaşma, eğitim, aydınlanma) pratik siyasi liderlik kazanmalarına izin veren eğitilmiş insanların statü sınıfı olarak tanımlandı (Cambridge, 2022). Uygulamada, Entelijansiya’nın durumu ve sosyal işlevi toplumdan topluma değişiyordu. Doğu Avrupa’da entelektüeller, politik etkiden ve ekonomik kalkınmanın etkin kaldıraçlarına erişimden mahrum kalarak toplumlarının işlevsel olarak çevresindeydi. Bunun aksine, Batı Avrupa’da, özellikle Almanya ve Britanya’da, kültürlü burjuvazi ya da edebiyat/sanat meslek erbabı, toplumlarında halk aydınları olarak rollerini elde etmişlerdir. Benzer şekilde, Rus edebi ve fikri akımların İngilizce ve Fransızca gibi Batı Avrupa dillerini etkilemesi, özellikle Entelijansiya kavramını Latince kökeni ile birlikte ele alarak kullanımına yönlendirmiştir. Bolşevik Devrimi’nin ardından işçi sınıfı toplumuna dönüşen Sovyet Rusya’sında Entelijansiya, yüksek veya teknik bir öğrenim diplomasına sahip olan ve kol gücü, emeği gerektirmeyen mesleklerde çalışanların oluşturduğu sosyal katman şeklinde tarif edilmiştir.

Bilgiye dayalı anlama, zekâ ve idrak anlamlarına gelen hem entelektüel hem de Entelijansiya kavramlarını sahiplenen aydınlar sınıfının karşısında zaman içerisinde farklı bir sınıf görünmeye başlamıştı. Özellikle 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken İmparatorlukların çatırdaması ve Ulus devletlerinin ortaya çıkmaya başlaması, “Ulusal Orduları” daha görünür hale getirmiştir. Ulusal orduların yanında, her ülkenin kendi iç güvenliğine yönelik asayiş, tahkikat ve gizli polislik gibi kurumları da geliştirmekteydi. Entelijans ve Entelijansiya sınıflarının istihbarata yönelik etkileşimi, tarihsel süreç içinde bir şekilde fark edilirken; teorik bağlantı da başka bir şekilde ele alınmalıdır. İlgili kavramların etimolojik kökenine inerek tarihsel süreç

içinde gelişen olaylar incelendiği takdirde; bu sınıfların istihbarat ile ilişkisine yönelik bazı ipuçları yakalanmaktadır. Ancak bu tespitlerin, maalesef henüz teorik bağlantıyı tamamlayacak biçimde şekillendirmediği itiraf edilmelidir.

3. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ AÇISINDAN TARİHSEL DÖNEMLER

İlk bölümlerde geçen kavramlara günümüz perspektifinden bakılınca, geçirdiği dönüşümde bilgi ve iletişimin rolü yadsınamaz olduğu görülecektir. Üç kavramın kökeninde yer alan akıl, zekâ ve idrak anlamlarını bilgiden ayır tutmak imkansızdır. Bilgi ise zaman ve mekân boyutunda sürekli devinim içerisinde statik olmaksızın ilerlemektedir. Bilginin çoğalması ya da yayılması için ise üretildiği yerden paylaşılıp iletilmesine ihtiyaç vardır. Bu noktada iletişim (haberleşme) bağlamında haber mefhumu üzerine düşünmek gerekmektedir. Eğer insanlar iletişim gibi bir yeteneğe sahip olmasa, bilginin de yayılması gibi bir imkân olmayabilirdi. İletişimi (haberleşme) sadece teknolojik imkân boyutu ile düşünmeden önce, insanların birbiriyle konuşması, vücut diliyle (el, kol, göz) anlaşmasının da bir iletişim şekli olduğu akla getirilmelidir. Dolayısıyla bilginin iletimi de böylece iletişim ile mümkün olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Arapça mantık kitaplarında insan için “*Hayvan-ı Nâtik*” (Ebheri, 1998, s.2) yani konuşan hayvan da denilmekte, ayrıca bu tabirin ilk Aristoteles’in “*Retorik*” ve “*Poetika*” gibi eserlerinde geçtiği bilinmektedir.

İstihbarat yaklaşımına tekrar dönmek gerekirse; örneğin, Kahn’ın (2001) “*İstihbarat’ın Tarihsel Bir Teorisi*” başlıklı çalışmasında, tarihsel süreç içerisinde “*sözel*” istihbarat, yani bilgiyi yazılı ve sözlü kelimeler olan bilgi kaynaklarından temin etmek iken, “*fiziksel*” istihbarat ise bilgiyi nesnelere (kamp ateşi, tank gürültüsü, zemin titreşimi, yemek kokusu) iletmek olduğu belirtilmektedir (s.86-87). Bilgi ve iletişim birlikte ele alındığında, entelektüel toplulukların ortaya çıkmasından geçirdiği dönüşüme kadar asırlar içinde belli aşamalardan geçmiştir. Bu bağlamda, bilginin temelinde yer alan veri (data) ve iletişimin özünde bulunan sinyalin⁴

---

⁴ Özellikle işaret yerine sinyal kelimesinin birincil (parantez dışı) seçilmesinde, yine istihbarat perspektifi yol gösterici olmuştur. Çünkü veri, bilgi ve istihbarat arasındaki kavramsal geçiş gibi, sinyal ve iletişim üzerinden SIGINT alt disiplini akıllara getirmesi açısından işaret yerine sinyal kullanılmıştır. Diğer bir ifadeyle, SIGINT toplama çabalarının modern istihbarat döneminde, özellikle son 80 yıldır önemi nedeniyle sinyal, iletişimin özü olarak değerlendirilmiştir.

(işaret) geçirdiği değişim ve dönüşüm dikkate alınmalıdır. İletişim ve sinyal bağlamında bu noktada ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. İletişim üzerine ilkçağlardan itibaren birçok model ve kuram geliştirildiği ve literatürün bu konuda oldukça zengin olduğu araştırma çevrelerince malumdur. Ancak bu çalışmada bireyler arasında iletişim modelleri yerine bireyler ve gruplar arasında uzak mesafelere bilgi ve haber iletmeyi sağlayan iletişim teknikleri, cihazları, çözümleri ve dolayısıyla teknolojileri kast edilmektedir. Bu noktada modern dönem öncesinde yazı veya belirli işaretlerin kâğıt üzerinde iletilmesiyle sağlanan iletişim yöntemi, Reform döneminde matbaanın icadıyla daha hızlı biçimde basılan kitap ve gazetelerin kitlelere ulaştırılmasıyla fırsat bulabilmiştir. Sanayi çağında ihtiyaçlara binaen yaygınlaşan radyo ve telgraf sayesinde iletişim yöntemi ve tekniğinin farklı bir döneme geçildiği gözlenmiştir.

Sinyalin iletişimin özü olup olmadığıyla ilgili soru işaretlerine gelince, kitle iletişim kuramları içinde “Shannon-Weaver Modeli” iletişimin bilgi kaynağından başlayarak doğrusal şekilde insan ile makine arasında uygulanabileceğini ileri sürmektedir (Dindar, 2021, ss.1018-1019). Shannon ve Weaver, bu modelini “Enformasyon Teorisi” veya “Matematsel İletişim Kuramı” olarak da isimlendirmektedir. Söz konusu teoriye dayanan bu model, iletişimin gönderilmek istenen enformasyonun gönderici bir kaynaktan kodlayıcı bir alet aracılığıyla belirli bir sinyal üretilerek seçilmiş bir kanal içerisinden yine aynı sinyalin hedef alıcıya ait çözümleyici aracılığıyla çözülerek mesajı alabilmesini, daha doğrusu iletişimi tamamlayabilmesini öngörmektedir (Shannon ve Weaver, 1964, ss.16-19). Sonuç olarak bu model, herhangi bir enformasyonun kaynaktan hedefe iletilip ulaşmasında sürecin tamamlayıcı unsurun sinyal gibi bir kavram olduğunu göstermektedir.

Bilgi ve veri arasındaki hiyerarşide ise sinyal ve iletişimden farklı olarak enformasyon süreç akışı ve soyutlama seviyesinden yaklaşmak gerekmektedir. Belirli fiziksel süreçlere dair gözlem ve ölçümlerden sonra veri, dizin ve bağlamına oturunca bilgi, anlaşılır ve açıklanır hale gelince ilim ve irfan, eğer etkin bir şekilde uygulanırsa bilgelik halini almaktadır (Waltz, 1998, s.51). Yine burada bilgi hiyerarşisi ve enformasyon bağlamında bilginin temelinde veri olduğu göze çarpmaktadır. İnsanlığın ilk ortaya çıkışından itibaren mevcut olan bilgi ve iletişim, ancak yaklaşık son üç veya dört yüzyıl içerisinde anlamlı şekilde üzerinde irdelenmesiyle

mümkün olabilmektedir. Yine bu sebeple, bilgi ve iletişimin özü olan veri ve sinyal formunun değişimi, bu süreç içerisinde dört farklı “bilgi ve iletişim dönemi” aşamalarının tecrübe edilmesine olanak sağlamaktadır.

Her ne kadar içinde bulunulan şu asra bilgi çağı denilerek bilgisayar ve internet çağını akıllara getirirse de bilginin daha önce de başka şekillerde işlendiği ve tutulduğu ya da aktarıldığı unutulmamalıdır. Bilgi ve iletişimin temelinde olan veri ve sinyalin formuna göre yaşanan, muhtemel yaşanmış ya da yaşanabilecek dört farklı “bilgi ve iletişim dönemi” ise bu çalışmaya göre; Klasik, Analog, Dijital ve Kuantum olarak adlandırılacaktır. Son aşamada yer almış gibi gösterilen Kuantum dönemi, henüz yaşanmasa bile yaşanması muhtemel olan ve birçok kişinin öngörüsünde yer tutan bir bilgi (veri) formudur. Bu yazının konusu içerisine dahil edilen art arda sıralanan bu terimleri, tarih çağları, sanayi devrimleri ya da bilim ve teknoloji devrimleri gibi kronolojik olarak net tarihlerle ayırmak pek mümkün görünmemektedir, ancak belli başlı olayları milat olarak tahmini bir ayırım yapılmaya çalışılacaktır. Söz konusu bu dönemlere aşağıda sırasıyla yer verilecektir:

3.1. Klasik Bilgi ve İletişim Dönemi (1640’lar – 1900)

Asıl itibarıyla bilgi ve iletişimin klasik dönemini belli bir tarihle kayıtlamak bilimsel açıdan hem mümkün değil hem de doğru değildir. Hatta bu dönemi yazının icadına kadar vardırırmak bile mümkündür. Ancak buradaki mesele, bilginin özü olan veri ve iletişimin özü sinyalin formunun değişimi, hangi şekilde sosyal, kültürel, bilimsel ve teknik değişimlere yol açtığına farkında olunmasıdır. Bu yönüyle Klasik dönem de “*Protoklasik*” ve “*Neoklasik*” olarak ikiye ayrılabilir. Protoklasik, basit şekilde tarihin başlangıcına ya da yazının icadına kadar dayandırılabilir. Neoklasik dönem, yakınçağ ile yani muhtemelen matbaanın icadıyla başlatılabilir. Çalışma kapsamında ifade edilen Klasik dönem, Neoklasik olarak kastedilecektir. Bu yüzden, Avrupa’da Johannes Gutenberg’in ilk taşınabilir matbaayı tanıtması sonrasında Rönesans, Reform hareketleri, coğrafi keşifler sonrasında, 17. yüzyıl ortasından itibaren ortaya çıkan Bilim Devrimleri ve Ulus Devletlerin gelişimini milat sayarak Neoklasik döneme vurgu yapılması çalışmanın maksadını daha iyi ifade edecektir. Halihazırda sanayi devrimleri bu süreci daha da hızlandırmıştır. Yazılı eserlerin, el yazmasından çıkıp basılı şekilde çoğaltılması bu dönemin gelişiminde önemli etkileri olmuştur.

3.2. Analog Bilgi ve İletişim Dönemi (1860’lar – 2001)

Birinci Sanayi Devrimi sonrasında, birçok bilimsel gelişmenin deneyden pratiğe dönüşmesi iletişim tekniklerinin de değişimini tetiklemiştir. 1832 yılında Telgrafın ortaya çıkmasıyla, ulaşıma dayalı iletişim modelinden iletme dayalı iletişim modeline geçilmiştir (Yayla, 2017, s.22). Marshall McLuhan telgraf ile birlikte “*zaman ve mekân kavramının bittiği yeni bir dünyaya geçilmiş*” olduğunu söylemiştir (Aktaş, 2014, s.25). 1876’da ise Graham Bell’in telgrafı biraz daha geliştirme çabaları neticesinde telefon icat edilmiştir. Aynı yıllar içerisinde fotoğrafın geliştirilmesi, 1895’te Lumiere kardeşler tarafından görüntü kaydı ve aktarımı için sinematografi geliştirmeleri, 1897’de Marconi tarafından radyonun bulunması, 1939 yılında ise tam tekmil televizyon yayınlarının başlaması, bu dönemin özellikle analog veri ve sinyalin kitle iletişime yönelik etkinliğini görünür hale getirmiştir. Benzer şekilde bilgi kayıt ve depolama tarafında ise, manyetik alan teknikleri elektromanyetik indüksiyona bağlı olarak yaygınlaşmış, böylece depolanabilen birçok bilgi kayıt altına alınmış ve aktarılmıştır.

Bu dönemi teknolojinin analog formuna ithafen, “Analog Bilgi ve İletişim Dönemi” olarak adlandırılabilir. Politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerle paralel değerlendirildiğinde ise tarihsel aralık, 1860lar ile 2001 yılı arasını belirlenebilir. Analog bilgi üreten cihazlar veya bilgiyi ileten iletişim donanımları bu yıllar arasında siyaset, ekonomi, toplum, kültür ve hatta askeri ve istihbarat çevrelerine geniş bir şekilde etki etmiştir. Elbette dijital bilgisayar ve iletişim ekipmanlarının geliştirilmesi 1960 ve 70li yıllara kadar uzanmaktadır, ancak onun daha etkili hale gelmesi için öncelikle soğuk savaşın bitmesi, sonrasında da milenyumun geçilmesi gerekiyordu. Ayrıca bu dönemin bilhassa baskın olarak belli olduğu yılları tanımlamak gerekirse, modern istihbaratın profesyonel ve organizasyonel gelişimine tanık olunan Soğuk Savaş (1945-1990) yılları olduğu vurgulanabilir.

3.3. Dijital Bilgi ve İletişim Çağı (1989 – 2049)

II. Dünya Savaşı akabinde 1947 yılında transistörün, yani yarı iletken teknolojisinin bulunmasına dayandırılacak bu devrim bir anda gerçekleşmedi. Fakat öyle hızlı gelişt ki, adına sadece bilgi çağı denilse bile akıllara direkt dijital devrimi getirebilmektedir. “Analog” elektronik ve haberleşme teknolojisinden “Dijital” teknolojiye geçiş aynı zamanda 3.

Sanayi Devrimi olarak da adlandırıldı. 1960ların başı ile 1970lerin sonu arasında dijital kayıt ve bilgisayar teknolojisi alanında önemli gelişmeler yaşandı. Diğer bir dönüm noktası da DARPA (ABD Savunma Bakanlığı Ar-Ge Ajansı) tarafından geliştirilen ve internetin de atası kabul edilen ARPANET olmuştur. 1974’de ise Internet adını aldı. 1989’a gelindiğinde şu anki haliyle kullandığımız “*World Wide Web*” yani web teknolojisi Tim Berner Lee öncülüğünde CERN laboratuvarlarında geliştirildi. Bununla birlikte 1970ler boyunca deneysel geliştirilen dijital bilgisayarların, 1984 yılından sonra kişisel bilgisayar olarak ticari yaygınlaşması diğer bir dönüm noktası olmuştur. 1990lar boyunca web sitelerinin yaygınlaşp hatta finansal olarak ABD’de “dotcom” krizine varmasına kadar kitlesel internet kültürü yayılmıştır.

Dijital çağı her ne kadar 80ler ve 90lar gibi başlatmak uygun görünse de uzun soluklu bir hazırlıktan sonra, özellikle 60lar ve 70lerde yapılan atılımlar sayesinde adını bir çağ ve devrim olarak koymuştur. Ancak tüm bu hazırlıkların meyveleri milenyumda ortaya çıkmıştır. 2000lere gelindiğinde cep telefonların, mobil iletişim teknolojilerinin ağırlığının hissedilmesi bilginin artık daha kolay şekilde kaydedilip herkesin kendi cebinde depolamaya başlaması birçok paradigmayı değiştirmiştir. Yine bu yıllarda sosyal medya ve ağların hızla yayılıp geliştiği tecrübe edilmiştir. İnternet kullanımı da doğal olarak daha fazla artmış, bilgiye erişim ve bilgiyi yaymak çok kolay hale gelmiştir. Diğer taraftan fiber optik altyapısı ve teknolojisinin gelişimi internetin hızlanmasında büyük katkısı olmuştur. 2010-2020 yılları arasındaki on yıllık periyotta; bulut bilişim, nesnelerin interneti, siber güvenlik, dijital veya kripto paralar ve darknet gibi birçok yeni alan ve teknoloji hayatımıza girmiştir.

Bu çalışmanın odağında, istihbaratın dönüşümü ile eşzamanlı değerlendirmeye alınacak dönem, büyük oranda “Dijital Çağ” olacaktır. Ancak bahsi geçen Entelektüel, Entelijansiya ve Entelijans kavram ve statülerinin zaman içerisinde ne şekilde dönüştüğü irdelenerek bunun bir kavramsal ve zihniyet değişimine zorlayıp zorlamayacağı incelenecektir. “Klasik” ve “Analog” dönemlerinden kısa örnek verildikten sonra, “*Dijital Çağ*” içerisinde istihbaratın sınıflar arasındaki mücadele ve rekabete dair ipuçları sunulacaktır. Akabinde post-dijital bir devrin hangi dönemi meydana getireceğine yönelik parantez açılacaktır. Bu çalışma, bir sonraki tarihsel

süreçte “*Kuantum Devri*” ya da buna yönelik dönüşümün yaklaşacağını öngörmektedir.

3.4. Kuantum Bilgi ve İletişim Devrimi (2040- ?)

Bugün tam olgunlaşmış ve şu andaki doğa ve evren anlayışını şekillendiren iki hareket kuramına, yani bilim iki mekaniğe sahiptir: *Klasik mekanik* ve *Kuantum Mekanik* (Verçin, 2018). Fizik biliminde bu konuyla ilgili çok geniş bir kapsam mevcuttur. Konu kapsamında, sadece bilgi ve iletişimin formunu değiştirebilecek bilişim, mühendislik ve teknoloji vurgusuna ihtiyaç vardır. Kuantum bilişim (computing, bilgisayarım) ya da kuantum bilgisayar teknolojisi diye tarif edilecek inovatif altyapı kuantum mekaniğe dayalı olarak çığır açacak bir yenilik olarak görülmektedir (Lindsay, 2020, s.56). Geleneksel bilgisayarlarda, bilgi “bit” olarak işlenir ve depolanır. Bu bitler sıfır ve birlerden oluşmaktadır. Rakamlar, metinler ve görüntüler gibi farklı bilgi türleri bu şekilde gösterilebilir. Bir kuantum bilgisayarında ise, “*kübit*” (kuantum bitleri) olarak depolanır. Her kübit sadece 1 veya 0 olarak değil aynı zamanda 1 ve 0 olarak da ayarlanabilir. Kuantum bilişimin yıkıcı yönü öncelikle klasik açık şifreleme protokollerini (açık anahtar altyapısı, *PKI*) etkileyebilir. Böylece günümüzün kriptografi sisteminin altyapısında yer alan dijital sistemlerde geçerli olan 1 veya 0 olan bitler (*binary*) kuantum sistemlere geçince farklı bir boyuta dönerek bilgi ve iletişim güvenliği zafiyeti yüksek risk dahilinde olacaktır. Sonuç olarak günümüz internet ve bilişim dünyasındaki yerleşik bilgi güvenliği ve şifreleme altyapısı, gelecekte yetersiz kalma riskiyle karşı karşıyadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde veri ve sinyalin değişimine bağlı kalarak çeşitli siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik açıdan ve entelektüel statü sınıfları perspektifiyle bilgi ve iletişim dönemleri tarihsel bir sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Çalışma süresince geliştirilen bu tasnif, bir tarihçi perspektifinden ziyade siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal, kültürel, ideolojik ve teknolojik boyutuyla değişime açık interdisipliner bir karalama tahtasıdır. Ayrıca dikkat edilirse her dönemin içinde bulunduğu yıllar, kendinden önce veya sonraki dönemle keskin bir şekilde ayrılmamıştır. Örneğin, Klasik dönem henüz bitmeden Analog dönemi başlatmak mümkündür, veyahut “Dijital Çağ” Soğuk Savaş sonunda başlarken, Analog devrin etkileri milenyum başına kadar devam etmiştir.

4. MODERN İSTİHBARAT BOYUNCA DÖNÜŞEN BİLGİ VE İLETİŞİM DÖNEMLERİNİN ENTELEKTÜEL STATÜ SINIFLARINA PRATİK VE KAVRAMSAL YANSIMASI

Bilgi ve iletişim modellerinin değişimi, daha doğru ifadeyle bilgi ve iletişim formunun özü veri ve sinyaldeki dönüşüm, bu süreçte mücadelenin yöntemi ve içeriğiyle kendini göstermiştir. Günümüzdeki gibi kompleks bilgi sistemlerinin bulunmadığı klasik dönem boyunca statü sınıflarının da kamplaşması daha basit şekilde açıklanabilir. Rönesans ve Reform döneminde mücadelenin bir tarafında elit kesim olan ruhban sınıf ve saray çevrelerindeki aristokratlar, diğer tarafında ise aydınlanma ve bilim etrafında toplanmış aydın bir tabaka yer almaktaydı. Klasik bilgi ve iletişim döneminde, Entelijansiya şeklinde tanımlanabilecek bir sınıfın mevcudiyeti henüz belirgin hale gelmemişti. Bu sınıfın daha görünür hale gelmesi, ancak Klasik dönemin yavaş yavaş etkisini “Analog” döneme bıraktığı 19. yüzyıl sonlarında mümkün olabilecektir.

Klasik dönemin en bariz sınıfsal mücadele sembollerinden birisi de Amerikan Kolonilerinin Büyük Britanya’ya karşı bağımsızlık ilan etmelerinin göstergesi Amerikan Bağımsızlık Bildirisidir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, İngiliz Hükümeti’ne karşı Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nın başlamasından sonra oluşturulmuş bir belgedir. Neticede bu dönemin bağımsızlık yanlısı Amerikan öncü aydınları, Avrupalı entelektüel yazarların etkisi ile İngiliz yönetici elitlerine karşı bu bildirgeyi yazarak mücadeleye girişmişlerdi. Devamında Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, tüm Avrupa’da ama özellikle Fransız aydınların üzerinde bir etki yapmıştır. Monarşinin kaldırılması ve radikal bir demokratik cumhuriyet ile değiştirilmesi, vatandaşlık ve devredilemez haklar temelinde aydınlanma ilkelerine dayalı radikal sosyal değişimin adına 1789 Fransız İhtilali gerçekleşmiştir (Sander, 2002, ss.312-315). Sonrasında yazılan anayasa, halk tarafından seçilecek bir parlamentonun yasama ve yürütme yetkilerini kralla paylaşmasını öngörmekteydi. Sonuçta Fransa’da, monarşi-aristokrasi-burjuvazi (kralcı-cumhuriyetçi, jakoben ya da jironen) düzleminde bir siyasi ve entelektüel rekabet ortaya çıkmıştır.

Sonrasında, klasik dönemin tamamlanıp “Analog” dönemin belirlediği bu süreçte ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmeler daha fazla su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Özellikle I. Sanayi Devrimi tamamlanmış ve II. Sanayi Devrimine geçilmiş, diğer taraftan sosyoloji, iktisat ve siyaset gibi

sosyal bilimlere dair de pek çok ideoloji ve fikir akımı bu dönemde gelişmektedir. Dolayısıyla bunun etkileri toplumsal ve kültürel alanlarda kolayca gözlemlenebilir hale gelmişti. Analog döneme ilişkin dikkat çekici bariz örneklerden birisi Bolşevik Devrimi öncesi Çarlık Rusya'sı olarak verilebilir. Çarlık Rusya'da Entelijansiyayı adım adım genişleten Bolşevikler de Çarlarına karşı yapacakları devrime kadar dönemin Rus Entelijansı "Ohrana" ile devamlı bir çatışma halindeydi. O günün şartlarına göre her iki taraf da telgraf ve radyo gibi dönemin teknolojik kitle iletişim imkanlarından yararlanmaktaydı. Çarlık Rusya Entelijans servisi de iletişimleri tespit edebilmek adına SIGINT yeteneklerini güçlendirmekteydi (Marshall, 2004, s.393-401). Netice olarak, Bolşevik İhtilali 1917 yılında I. Dünya Savaşı şartlarında gerçekleşti ve Dünya bu sefer ideoloji görünümlü entelektüel mücadeleye tanıklık etti.

İki Dünya Savaş arasında yaşanan başarısız barış görüşmeleri, 1929 Büyük Buhran, 1930larda ise Almanya ve İtalya gibi totaliter rejimlerin güç kazanmaya başlaması bu dönemde ideolojik kamplaşmayı yerelden ulusala, ulusaldan da küresele doğru genişletmiştir. Bu dönemin en bariz ideolojik çekişmesi Komünizm ile Faşizm ya da her ikisinin de Kapitalizme karşı olan mücadeleleri halinde vuku bulmuştur. Hatta II. Dünya Savaşı öncesinde bu durum İspanya İç Savaşı'nda çok net şekilde gözlemlenebilir. Faşizm temelli Nazizm'in banisi Hitler Almanya'sı, İspanya'daki Milliyetçileri ve General Franco'yu desteklerken, Komünizm'in temsilcisi Sovyetler Rusya'sı, Cumhuriyetçileri desteklemiştir. İdeolojik çekişmeyle devletlerin ve ulusların topyekûn savaşa girdiği II. Dünya Savaşı süresince, bu durumdan farksız olarak bu ideolojileri kendilerine dava edinen aydınlar da bir mücadelenin içerisine girmişlerdi. Üstelik büyük savaşın öncesinde olduğu gibi, sonrasındaki Soğuk Savaş'ta da mücadelelerini devam ettirmişlerdir. Bu mücadele biçimini yine Entelijansiya ve Entelijans odaklı okumak mümkündür. Buna gösterilecek güzel örneklerden birisi de II. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak hem savaş boyunca hem de soğuk savaşın ortalarına kadar kendilerini gizleyebilen "Cambridge Casusluk Şebekesi" olacaktır.

En çok tanındığı tabirle "Cambridge Beşlisi" isimli şebeke, istihbaratta insan faktörünün değişmeyen rolünü göstermektedir. Bu şebeke, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde ekonomi-politiğin yörüngesinde kapitalist ve sosyalist olarak Batı ve Doğu şeklinde iki karşıt kutuba bölündüğü bir dönemde Batı Bloğunu derin bir şoka uğratmıştır

(Temur, 2014, s.26). Şebekenin üyeleri olan Kim Philby, Anthony Blunt, Donald Mclean ve Guy Burgess, her biri Cambridge Üniversitesi mezunu, aristokratik kökenden gelen ve kariyer açısından son derece parlak bir başlangıç yapan bu kişiler; kapitalist sisteme karşı Sovyet Entelijans Servisi (KGB) ile birlikte hareket etmişlerdi. İstihbarat açısından gayet başarılı bir planlama, organizasyon ve yönlendirmenin olduğu böyle bir operasyonun arka planındaki ideolojik ve kültürel kodlarını atlamadan önce doğru okunmak gerekmektedir. Bu açıdan kendisine geniş taraftar kitlesi yaratan 1917 Bolşevik Devrimi, Moskova Merkezli kurulan Komünist Enternasyonel'in (*Komintern*), kapitalist ülke ekonomilerini sürdürülemez hale getiren ve milyonlarca kişinin gözünde kapitalizme karşı ciddi bir nefrete sebebiyet veren 1929 Büyük Ekonomik Buhranı dönemin şartlarını hazırlayan gelişmeler görmezden gelinemeyecek kırılımlardı. Böylece "kapitalist" İngiltere'ye karşı "sosyalist" Rusya'nın dünyanın geri kalanındaki kriz ortamına nazaran daha iyi durumda oluşunun gösterilmesi ve bunların yanında İngiltere'deki köklü geleneği hem de gizli komünist hareketin palazlanmasına sağladığı ortam nedeniyle Cambridge Üniversitesi ve Gizli Apostol Cemiyeti'nin (Aristokrasi ve Elitler açısından) bu Beşlinin idealleri uğruna tüm imkanlarından vazgeçip Sovyetler lehine casusluk yapmalarına neden olmuştur.

Konu özelinde üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise, bu kişilerin devşirilmesi sürecinde yer alan Sovyet Rus Entelijansı'na mensup kişilerin, aslında Komünist Entelijansıya'sı Komintern mensubu aydınlar olmasıydı. Bu noktada Sovyet Rusya'nın iki kanat arasında duruşu çok ilginç görünmektedir. Zira Rus "aydın sınıfının" ve "istihbaratın" Rusya için tarih boyu "can yeleği" görevi ifa eden iki önemli öge olduğu ifade edilerek Rusya'nın tarihsel ve kültürel kodlarında mevcut olduğu vurgulanmaktadır (Temur, 2014, s.11). Özellikle Rus düşünce tarihi alanında oldukça birikim sahibi olan Polonyalı yazar Andrzej Walicki'nin eserlerinde, Rus Entelijansıya'sı tarih boyunca, son derece zor koşullara rağmen topluma ışık tutan ve bu yönüyle hakiki aydın modeline ilişkin örnek parametreler sunan bir zümre olduğu ifade edilmektedir (Walicki, 2009, s.19). Bu hakikat, Rus toplum ve kültürünün Rusya'nın geleceği için, gerektiğinde Entelijansıya ve Entelijans sınıflarının iş birliğine girebileceğini göstermektedir.

Cambridge Beşlisi, neticede İngiliz Aristokrasi şartlarında doğup büyüyen ve genellikle elit kökenli kişilerin girdiği Cambridge

Üniversitesi'nde komünizm ideolojilerine kendilerini kaptırmalarıyla önce Komintern aracılığıyla Komünist Entelijansiya'ya, daha sonra kullanışlı bir varlık olarak Sovyet Entelijansı'na dahil olmuşlardır. Sovyetlerin menfaatine çalışabilecekleri düşüncesiyle devşirilerek Sovyet Entelijansı'na hizmet etmeye başlamışlar ve nihayetinde en son köklü ve güçlü kabul edilen İngiliz Entelijansı (MI5, MI6, GCHQ) içerisine sızarak yerleşmişlerdir. Analog dönemin Soğuk Savaş yıllarından görüldüğü üzere toplumun elit grubu olan Aristokrasi içerisinden dönüşerek önce Entelijansiya'ya, daha sonra da Entelijans'a geçişin bariz bir örneği 20. yüzyıl tarih kitaplarında yerini almıştır. Bundan sonra artık Dijital Bilgi Çağ'ına geçişle birlikte toplumun aydın kesimi olan Entelijansiya ile güç ve iktidar elitleri olan Entelijans arasında ne şekilde geçişler olduğunu ve nasıl rekabetler yaşandığı irdelenebilir.

4.1. Dijital Çağ'da Entelijans ve Entelijansiya Arasındaki Entelektüel İstihbarat Rekabeti

Dijital Çağ'ın öncüsü ve atası, II. Dünya Savaşı'nda meşhur Nazi kriptolama makinesi Enigma'nın kırılması için uğraş veren İngiliz SIGINT servisinin karargâhı Bletchley Park'ın matematik lideri Alan Turing ve onun Turing makinesi olduğu söylenebilir. Daha sonra dijital bilgisayar geliştirme çabaları, Arpanet'in İnternet'e evrimi (1969 – 1974) ve nihayet kısaca “www” olarak bildiğimiz web teknolojilerinin ortaya çıkışı (1989) bu yıllara damgasını vurdu. Ancak bu dönemdeki mücadele halen kendisini Analog şekilde göstermekteydi. Tim Berners Lee'nin web teknolojilerini tanıttığı yıl, Berlin Duvarı'nın yıkıldığı ve Soğuk Savaş döneminin kapandığı 1989 yılıyla denk gelmiştir. Bu iki önemli olay, toplumsal ve kültürel değişimlerle bilgi ve iletişim teknolojilerinin dönüşümünün aynı yıla denk geldiği önemli bir dönüm noktasıydı. Bu kapsamda 90lı yıllar toplumsal ve kültürel değişimler açısından daha sakin ilerlemesine rağmen, sessiz bir şekilde toplumsal, kültürel ve teknolojik dönüşüm kendini milenyuma hazırladı. Neredeyse 2001 yılına kadar sakin geçen bir on yıldan sonra ABD New York'taki İkiz Kulelere El-Kaide tarafından yapılan 11 Eylül terörist saldırıları ile süreç değişime uğradı. Hem Amerikan Entelijansı hem Dünya'nın herhangi bir bölgesinde bulunan Entelijansiya için bir milattı ve süreç başlamıştı.

Milenyumun yılları, “*Dijital Bilgi Devrimi*” kavramını haklı çıkarırcasına yeni nesil mobil cihaz ve teknolojilerinin, görseelliği artmış web sayfalarının, sosyal medya ve ağlarının ve de uçtan uca dağıtık torrent ağlarının (merkeziyetsiz internet website inisiyatifleri) gelişip yayılmasıyla geçmekteydi. Bu hızlı inovatif teknik gelişmelerin yanında, sosyokültürel tarafta yansımaları da ilginçti ve dijital teknolojilere daha adapte bir toplum ortaya çıkmaktaydı. Yine bu yıllarda, Amerika’nın 11 Eylül saldırılarını gerekçe göstererek Afganistan (2001) ve Irak’ı (2003) işgal etmesi Dünya kamuoyunun gündemindeydi. Sivil veya militan fark etmeden oradaki halka yapılan saldırılar her geçen gün Dünya kamuoyuna yansımaktaydı. Uluslararası medya kuruluşlarının servis ettiği görüntü ve videolar sayesinde milliyet fark etmeksizin Dünya kamuoyu ve onun Entelijansiyası tepkisini ortaya koymaktaydı. Anglo-Amerikan güvenlik ve istihbarat örgütleri tarafından bu tarz insan yaşamına, özgürlüğüne ve onuruna karşı pervasızca yapılan saldırılar, bu kurumlar içerisinde vicdanî ve entelektüel yanı ağır basan insanları önemli gizli bilgilerin ifşasına (*whistleblowing*) itmekteydi, bu kişiler de devlet tarafından bilgi ifşacısı, ihbarcısı ya da ispiyoncusu (*whistleblower*) olarak kamuoyunda etiketlenmekteydi. Mesela, GCHQ dil analisti Katherine Gun de bu kişilerden biriydi. Irak Savaşı’na girmeden önce NSA ve GCHQ Dijital/SIGINT Entelijans servislerinin, BM’de yapılan toplantıyı manipüle etme planlarını ortaya çıkarmıştı (Mitchell vd., 2019, s.32). Bununla ilgili belge ve dokümanları tek bir USB Disk ile kurum dışına çıkarmayı başarmıştı. Dijital teknolojilerin sunduğu fırsat, çoğu kere Entelijans servislerin işlerine yararken bazen de süreç onların aleyhine işleyebiliyordu.

Yine mobil cihazların ve sosyal ağların kabul görmesi, bunların iletişim mecralarıyla dijital uyumu sayesinde bilgi inanılmaz şekilde yayılmaktaydı. Bilgi, interaktif iletişim vasıtasıyla çok hızlı üretilip tüketilmekteydi. Tabi bu durumun kültürel karşılığı olarak bilginin içeriğinin toplumda daha kolay ve hızlı kanıksanmasına neden olmuştur. Bu dönemde hem Amerikan toplumunu hem de Dünya ekonomik sistemini etkileyen 2008 Finansal Krizi meydana gelmiştir. Özellikle Amerika ve Avrupa’yı derinden etkileyen bu finansal krizle birlikte toplumlar, ekonomik olarak devletlerine ve merkez bankalarına güvenmeyi bırakmıştır. Bu krizin akabinde ise, güven gereksinimi duymayan konsensüs (mutabakat) algoritmasına dayalı olan merkeziyetsiz bir dijital para (kriptopara) olan Bitcoin doğmuştur. Satoshi Nakamoto rumuzlu kişi tarafından “Eşten Eşe Elektronik Nakit Sistemi”

(2008) adlı makalede tanıtılan fikrin hayata geçmesiyle vücut bulan Blokzincir Teknolojisi, mevcut merkez banka paralarına, merkezi olan bürokratik hiyerarşilere bir tehdit olarak görülmektedir (Usta ve Doğantekin, 2017, s.10).

Aynı süreçte Bitcoin gibi kripto paraların yanında, “DarkNet” (Karanlık Ağ) veya “Deep Web” (Derin Ağ) gibi internetin yer altı dünyası diye kabul edilen mecraların tanınırlığı da artmaktaydı. Bu bağlamda, özellikle Amerikan Özel Kuvvetleri ve Entelijansı CIA’nin yapmış olduğu operasyonlara ait gizli bilgiler, bilgisayar korsanları (Hackerlar) tarafında ele geçirilmekte, sonra da DarkNet üzerinden sızdırılmaktaydı. DarkNet sayesinde anonim kalmayı başaran bu bilgi korsanları, ihtiyaç duydukları ücretleri de kimlik tespitine imkân vermeyen Bitcoin ile almaktaydılar. Bu mecra ve teknoloji sayesinde Amerikan müesses nizamına ve Entelijansı’na 2010 yılında en büyük darbeyi indirenlerden birisi de Julian Assange ve onun Wikileaks web sitesi olmuştur. Guardian, Washington Post ve Der Spiegel gibi Uluslararası Medya kuruluşlarındaki editörlerin de verdiği desteklerle, Amerikan Güvenlik ve Entelijansı’na ait sızdırılan gizli bilgi ve belgeler Dünya kamuoyunu şoka uğratmıştır. Assange’in bu noktaya gelmesinde, siyasi aktivizmin hacking, kriptografi, gizlilik ve siber teknolojiyle kaynaşması sonucunda gelişen “hacktivism” ve “cypherpunk” kültürünün etkili olduğu kabul edilmektedir (Assange vd., 2012, s.39).

Dijital Çağın kodlarını yansıttığı şekilde mücadeleye girişen Assange’in içinde yer aldığı hacktivist ve cypherpunk felsefeye sahip Entelijansıya kanadına, sonraki yıllarda ilginç geçişler de olmuştur. Aslında bir siber güvenlik danışmanı olarak Amerikan SIGINT/Dijital Entelijansı NSA’in taşeronunda çalışan Edward Snowden, edindiği gizli bilgi ve belgeleri toparlayarak sızdırmış ve Hong Kong üzerinden Rusya’ya iltica etmiştir. Sızdırdığı bilgi ve belgelerde yer alan güvenlik ve istihbarat kurumlarının örtülü operasyonlarının dışında, özellikle Amerikan ve İngiliz Dijital Entelijans servisleri NSA ve GCHQ, gerçekleştirdiği tüm dünya internet trafiğini izlemesi ve birçok ülkenin Telekom servislerine siber saldırıları Uluslararası kamuoyunun ilgisini epey çekmiştir. Entelijans kanadından Entelijansıya tarafına geçme motivasyonunu ve arka planı kendisi şu sözlerle izah etmektedir:

“Eskiden devlet için çalışırdım, artık toplum için çalışıyorum. İki arasında bir ayrım olduğunu fark etmem neredeyse otuz yılını aldı ve

bu farkındalık işyerinde biraz başımı ağrıttı. Amerikan İstihbarat Topluluğu (IC) içindeki kariyerim sadece yedi yıl sürdü ve bu sürenin gönülsüz sürgün edildiğim ülkede geçen zamanımdan sadece bir yıl fazla olduğunu şimdi şaşkınlıkla fark ediyorum. Yine de bu yedi yıllık hizmet boyunca Amerikan İstihbarat tarihindeki en belirgin değişimde, yani işaretlenmiş bireylerin tekil gözetiminden toplumların bütün halinde kitlesel gözetimine geçilmesinde rol aldım” (Snowden, 2019, s.2).

Yine Snowden gibi İngiliz iç istihbarat servisinden (MI5) ayrılan Annie Machon da NSA ve GCHQ ortaklığının ne derecede kuvvetli olduğunu şu ifadelerle masaya yatırmaktadır:

“Geçmişe döneceğim. İngiliz dijital istihbarat servisinin (GCHQ) Amerikan servisine (NSA) pazarladığını biliyoruz. Niye böyle söylediğime gelince, ellerindeki bilgileri birbirlerine gönderiyorlar. Diğer demokratik ülkeler içerisinde de pis işleri yapmış oluyorlar. GCHQ, NSA teşkilatına gidip dedi ki “Bizim ülkemizde yasal düzenleme yok, istediğimiz şeyi dinleyebiliyoruz” bundan sonra milyonlarca ödeme aldılar. GCHQ, NSA’ın çıkarlarını kendi milli çıkarlarının üzerinde görmeye başladı” (Machon, 2005, s.42).

Bu ifadeler aslında Dijital Çağ’da, Entelijansiya sınıfının nasıl geliştiğini ve Entelijans servislerinin özgürlük, sansür ve kişisel mahremiyet konularındaki tutumlarına karşı, Entelijansiya aydınlarının güçlü şekilde tepki vererek mücadeleye giriştiğini göstermektedir. Bu olaylar ışığında Entelijans ve Entelijansiya için Dijital Çağ tamamlanmadan yeni bir tarifinin yapılmasının lüzumlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.2. Entelijans ve Entelijansiya Sınıflarının Dijital Çağ’a Göre Yeniden Tarifi

Günümüzde entelektüel aydın kesim ile istihbarat servislerinin elitleri arasında karşılıklı bir mücadele olduğu, ilk bakışta dikkat çekmeyebilir. Ancak interdisipliner hibrit bir yaklaşımla bahsi geçen dönüşüm ve rekabetin mevcudiyetinin farkına varılabilir. İçerisinde sayısız alan barındıran beşerî bilimler ve sürekli yenilenip dönüşen dijital teknolojilerin de bu farkındalık için önemli bir araç olduğu söylenebilir. Bunun yanında, internet, sosyal ağlar, toplum mühendisliği, hacktivizm ve siber güvenlik gibi pratik konular, giderek daha çok istihbarat disiplini içerisinde yer tutmaya başlamıştır. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerinin dijital çağ içinde uyumu, üstelik belli noktalarda bilgi çağı yerine kullanımı da istihbarat konseptinin bilgi, iletişim

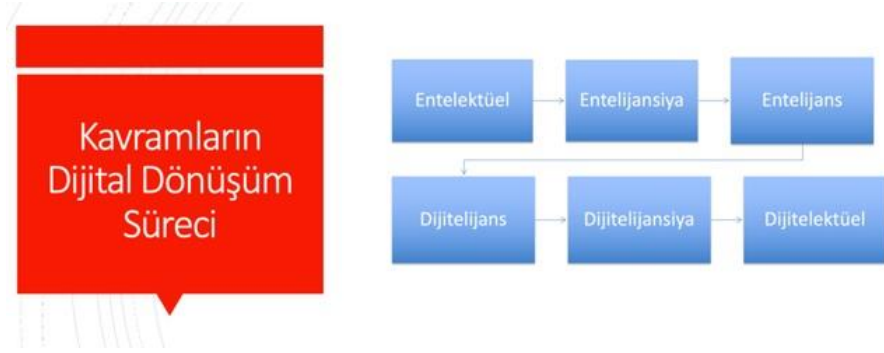
ve dijital kavramlarından ayrı tutulamayacağını göstermektedir. Entelektüel kavramını temel alarak birinci ve ikinci bölümlerde anlatılanlar ışığında tarihsel süreçte, Entelijansiya ve Entelijans sınıflarının istihbarat odaklı entelektüel bir güç çatışması ve rekabetine yönelik kavramsal geliştirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kavramlar ve alanlardan yola çıkarak yeni dönemin güç mücadelesi ve kavramsal geliştirme, çalışmanın sezgisel ilerleyişine göre aşağıdaki iki maddede formüle edilebilir:

- Entelijansiya → Dijitelijansiya: 20. Yüzyıl başlarında “Entelijansiya” diye tabir edilen aydın topluluklar, değişen çağ ve dönüşen dijital toplum/kültür ve inovatif teknolojilerle birlikte 21. yüzyılda “*Dijitelijansiya*” kavramıyla ifade edilebilir.
- Entelijans → Dijitelijans: 20. Yüzyıl başlarında “Entelijans” diye tabir edilen gizli servislerin istihbaratçı elitleri, değişen çağ ve dönüşen dijital toplum/kültür ve inovatif teknolojilerle birlikte 21. yüzyılda “*Dijitelijans*” kavramıyla ifade edilebilir.

Söz konusu bu kavramsal dönüşüm, çalışma içerisinde sezgisel ve deneysel bir şekilde gelişmiştir. Bu dönüşümde istihbarat disiplini iki temel unsur olan “insan” ve “teknoloji” faktörleri katkı sağlamıştır. İnsan unsuru entelektüel kavramı, Entelijansiya ve Entelijans sınıfları arasında istihbarat bağlamında entelektüel rekabet denklemini öne çıkarmıştır. Teknoloji unsuru ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin yakın tarih içerisinde gelişimi sayesinde modern istihbarat tarihiyle bağlantılı olarak her bir dönemin dinamiklerini oluşturmasına katkı sağlamıştır. İlgili kavramsal bu modelin argümanını en iyi destekleyebilecek iddialardan birisi de “Analog” dönemde “*Cambridge Beşlisi*” olarak yaşanan Entelijans-Entelijansiya istihbarat ve entelektüel rekabetinin, günümüzde yani “Dijital” dönemde “*Cambridge Analytica*” olarak bu çağa ve teknolojiye uygun olarak farklı şekilde tekrar etmesi olarak örnek verilebilir. *Cambridge Analytica* vakası, her ne kadar işin perde arkasında Sovyet “Aktif Tedbirler” mirasına uygun şekilde planlanmış ve tasarlanmış bilgi savaşının parçası bir örtülü operasyon olsa da yeni döneme uygun şekilde entelektüel rekabetin ipuçlarını okuyucuya sağlamaktadır (Gioe vd., 2020, s.3). Kavramsal dönüşüme yönelik sezgisel ilerleyen çalışma, gelecek çalışmalarında geliştirilecek deneysel katkılarla kavramlarda ortaya atılan iddiaları daha güçlü şekilde destekleme imkânı bulabilir. Böylece Entelijans için *Dijitelijans*, Entelijansiya için *Dijitelijansiya* kavramları, akademik literatürde yer edinebilme şansını yakalayabilir. İlgili kavramların temelinde

entelektüel olduğu için *Dijitelektüel* kavramına kısaca yer vererek üzerine geniş bir çalışmayı gelecek araştırmalarda yer bulabilir. Buradan yola çıkarak bu kavramların dijital dönüşüm süreçlerini özetleyecek görsel aşağıdaki gibi elde edilebilir:

Şekil – 1: İlgili Kavramların Dijital Çağa Uygun Kavramsal Dönüşüm Süreci

Entelijans servislerinde istihbaratçı elitler böyle bir dönüşüm içerisine girmişken teşkilatlar da kendi kurumsal yapı ve hiyerarşisini buna göre ayarlamaya çalışacaktır. Yine Sanayi Devrimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan ve “Analog” dönemde daha da güçlenerek yayılan “Bürokrasi” kavramı ve pratik formu da kendini bu yeni döneme adapte etmek durumundadır. “Bilgi” veya “bilgi ve iletişim” çağı olarak da görülen “Dijital” dönemin şartlarına uygun şekilde ayak uydurmak durumunda olan tüm bürokratik organizasyonlar gibi istihbarat teşkilatları da benzer bir arayış içerisindedir. Bu bağlamda söz konusu teşkilatlar, “Bürokrasi” kavram ve mentalitesi yerine dijital dönüşüme uygun bir kurumsal değişimi yansıtacak “*Dijitokrasi*” evresine yönelebilirler mi diye not düşmek gerekir. İstihbarat örgütlerinin bürokratik dönüşümlerini “*Dijitokrasi*” zihniyetinde ilerletip ilerletmeyecekleri hususunda detaylı bir incelemeyi, yine gelecek çalışmalara bırakmak faydalı olacaktır.

4.3. Büyük Sıfırlama⁵ ve Dijital Sıfırlanma ya da Kuantum Çağı

Dijital ile iç içe geçmiş toplum ve devlet yapısı, istihbarat teşkilatları için bir taraftan büyük fırsatlar sunarken diğer taraftan kendilerini de tehdit eder hale gelmiştir. Ölçülebilen risk günden güne büyürken ölçülemeyen ve gri bölgeler giderek bu örgütlerin şeflerinin uykularını kaçırmaktadır. Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin geleceği neredeyse istihbarat konseptinin ve dahası devlet metodolojisinin geleceği haline gelmiş durumdadır (Dönmez, 2019, s.7). Diğer taraftan ulusal istihbaratın azalan hegemonyası, istihbaratla ilgili yeni bilgi alanlarının gelişimi, istihbarat üreten ve sağlayan yeni aktörlerin yükselişi, rekabetçi bir bilgi ortamında entelektüel tekelin kaybı (Agrell, 2012, s.124), aslında Entelijans ve Entelijansiya statü sınıflarına dahil olabilmenin dijital yeteneklerle biraz daha kolaylaştığını göstermektedir.

Ancak dijital tehdit ve risklerin farkında olan sınıfların karşı meydan okuması mümkünse, bu “Dijital” dönemin kapanacağı anlamına gelir mi? Daha doğrusu insanlık tekrardan mekanik “Neoklasik” veya “Analog” döneme geri döner mi? Yoksa “Analog” ve “Dijital” hibrit bir geçişten sonra bazı bilim insanları ve grupların beklediği üzere “Kuantum” çağına varılabilir mi? Bu soru işaretlerinin henüz bir cevabı elimizde olmasa bile birçok gelişmiş devletin ve sermaye gruplarının bu yönde çalıştığını bilinmektedir (Grobman, 2020, ss.60-63). Bu yönüyle hem devletler hem büyük şirketler çalışmalarının raporlarının çıktılarını internette herkese açık bir şekilde göstermektedir. Özellikle ABD ve Çin bu yarışta başat aktörlerdir. Onları, AB, Hindistan, Rusya, Japonya, Singapur ve İngiltere gibi ülkeler izlemektedir. Eğer bir şekilde, dijital sıfırlanma bir gün aniden sürpriz şeklinde gelişirse, bazı ülkeler nasıl farklı bir bilgi ve iletişim devrine geçeceklerini deneyimlemektedirler. Tabi ki, bu da istihbaratın geleceğinde “Kuantum” teknolojileri ve araştırmalarının dikkate değer olduğunu ilan etmektedir. Bugünlerde “Dijital İstihbarat” ya da “Siber İstihbarat” gibi bir kavramdan çokça bahsederken, belki de otuz yıl sonra bu olgu yerini “Kuantum İstihbarat” tanımı mefhumuna bırakacaktır.

---

⁵ Büyük Sıfırlama (The Big / Great Reset), sosyal mecralarda dillendirildiği şekliyle internet ve dijital teknolojilerin tamamen sıfırlanmasına yönelik bir öngörü olarak kabul edilmesine rağmen, “Global Reset” Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) COVID-19 salgını sonrasında ekonomiyi sürdürülebilir bir şekilde yeniden inşa etme önerisi olarak tanıtılmıştır. Mayıs 2020'de Birleşik Krallık Prensi Charles ve WEF direktörü Klaus Schwab tarafından bu isimle ortaya atıldı.

Birgün eğer dijital yıkım ve çöküşle birlikte kuantum devrine geçilirse, entelijans ve entelijansiya arasındaki entelektüel rekabet ve istihbarat savaşı da o günün şartlarında yeniden tasarlanacaktır. Bu kurgunun nasıl gelişeceği bilinemese de en azından kuantum teknolojiye devletlerin yanında IBM, Google ve Microsoft gibi küresel teknoloji (Big Tech) firmalarının en büyük yatırımı yaptığını irdelemek proaktif olmak açısından önemlidir. Sonuç olarak Kuantum bilişim ve bilgisayarların ticari, istihbari veya siyasi bir silah olarak faaliyete geçişini; “Tüm Sırların İfşa Olacağı Gün Yaklaşırken” (Seskır, 2017) diye isimlendirilmesi çok yerinde bir değerlendirme olacaktır.

SONUÇ

Tarihsel süreç, bilginin ve iletişimin geçirdiği evrimle beraber toplumsal statü sınıflarının geçirdiği dönüşümün benzerliğini göstermektedir. Bu statü sınıflarının arasındaki entelektüel rekabet kadar elitlerin istihbarat mücadelesinin de benzeştiği göze çarpmaktadır. Özellikle Aydınlanma Çağı, Bilim ve Sanayi Devrimleri, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İhtilali tarihin “Klasik” dönemin bazı dönüm noktalarını yansıtmaktadır. “Analog” dönemde telgraf, telefon, radyo ve televizyon gibi icatların sağladığı kolaylıkla beraber I. ve II. Dünya Savaşları ve de Soğuk Savaş, bu teknolojilerin hem entelektüel rekabet alanında hem de bilgi harbi sahasında test edilmesine olanak sunmuştur. Bu dönemde istihbarat dünyasındaki “Cambridge Beşlisi” Batı Entelijans servisleri için soğuk düş etkisi yaratmıştı. O dönem için bu sadece Batı-Doğu ya da Liberalizm-Komünizm gibi görülen mücadele, Entelijans-Entelijansiya entelektüel rekabeti olarak pek sorgulanmamıştı. Günümüze geldiğimizde ise dijital bilgi ve iletişim dünyasında çarpıcı gelişmelerle istihbarat açısından *Entelijans* elitleri, bazı durumlarda *Entelijansiya* saflarına geçmektedir. Bu durum, dönem bilgi ifşa ve ihbarlarıyla (*whistleblowing*) sarsılmaktadır. Snowden ve Machon gibi karakterler önceden *Entelijans* elitleri olsa bile artık kendilerini *Entelijansiya* içerisinde gördüklerini ilan etmektedirler. 19. ve 20. yüzyılda kendini *Entelijans* ve *Entelijansiya* olarak gösteren bu rekabet, artık dijital toplum ve kültürün yansıması olarak “*Dijitelijans*” ve “*Dijitelijansiya*” arasında meydana geldiği ve geleceği muhakkaktır. Geleceğe dönük kısaca fikir vermekle birlikte, “*Kuantum*” için detaylı perspektif ise, ancak başka bir çalışmanın konusu olabilecektir.

Son yirmi yılda yaşanan tecrübeler ve Entelijans'ın geçirdiği dijital dönüşüm, siber ve sayısal odaklı istihbarat örgütleri (NSA ve GCHQ) üzerinden kendini gösterirken, Entelijansiya'nın dönüşümü ise daha çok sembol kişiler (Assange, Snowden) ve aktivist gruplar (Anonymous, Cypherpunk) üzerinden gözlenmektedir. Diğer taraftan Analog dönemde “*Cambridge Beşlisi*” vakası, Dijital çağda “*Cambridge Analytica*” olayı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yeni istihbarat anlayışı ve paradigmasının nereye doğru evrileceğine yönelik öneri ve ipuçları şu şekilde sıralanabilir:

- İstihbarat ile ilgili yeni bilgi alanlarının yükselişi (DarkNet ve Blokzincir),
- İstihbarat üreten ve sağlayan yeni aktörlerin yükselişi (Bellingcat örneği),
- Rekabetçi bilgi ortamında entelektüel tekelin azalışı (Farklı statü ve sınıflar),
- Parçalanmış bilgi dünyasında güvenilirliğe artan vurgu (Bellingcat ve Reddit),
- Hâkim ulusal istihbarat olgusunun azalan ağırlığı (Agrell, 2012, ss.118-132).

İstihbarat paradigmasının evriminde teknolojik değişimin önemli bir etkisi, istihbarat nesnelileri ilgilidir. Bilgi teknolojisinin gelişimi ve bilgi alışverişi kalıpları, istihbaratın yönetimi ve potansiyeli üzerinde doğrudan etkiye sahip teknolojik ve sosyolojik faktör olmuştur; bu süreç yirminci yüzyıldan önce başlamış, fakat iletişim teknolojilerinin (telekomünikasyon) üssel genişlemesiyle ivme kazanmıştır. İletişimin yani telekomünikasyonun izlenmesi ise teknolojik değişimin diğer bir yönünü, aktif ve pasif istihbarat toplama için teknolojinin kullanımını göstermektedir (Agrell, 2012, ss.118-132).

İstihbarat paradigmasındaki evrimin insan unsuruna gelince, çalışmanın genel kapsamını etkileyen entelektüel konsept buranın ayrılmaz parçasıdır. Bir bilgi üretim alanı olarak istihbaratın geleceğinde, entelektüel süreç istihbarat analizini yönlendirirken; entelektüel perspektif ise istihbarat kültürünü dönüştürmektedir (Agrell, 2012, ss.118-132). Dolayısıyla istihbaratın iki temel unsuru insan ve teknoloji, bilgi ve iletişim çağı veya dijital çağ adı verilen dönemde birbiriyle daha fazla iç içe geçmektedir. Bu kesişim noktasının ortasında yer alan “*Bellingcat*” benzeri komünite örnekleriyle Sosyal Ağlar, DarkNet gibi mecraların klasik istihbarat anlayışı

yerine interdisipliner istihbarat yaklaşımını gün yüzüne çıkartmaktadır. Gelecekte ise, İstihbarat çalışmalarında, Kültür, Sosyoloji, Antropoloji gibi beşerî bilimlerle Büyük Veri, Nesnelere İnterneti, Yapay Zekâ ve Siber Güvenlik gibi teknolojik alanlar birbirine daha çok yaklaşmaya ihtiyaç duyacaktır. Diğer taraftan istihbarat disiplinini, salt güvenlik perspektifi yanında entelektüel odaklı kültür, toplum, dijital ve siber alanlar kümesinin kesişiminde değerlendirmek bu çalışmanın amaç ve kapsamında yer almıştır. Son bir parantez olarak veri toplumu, enformasyon ya da bilgi toplumu ele almayıp direkt dijital çağ ve dijital toplum önermesine referans verilmesi, çalışmanın ilk kısımlarında geçtiği üzere verinin şekil ve formunun hali olan dijital (sayısal) ifadesinin giderek enformasyon ve verinin yerine geçmesi sebebiyledir. Entelektüel bireyin Entelijansiya veya Entelijans sınıflarından birine dahil olduğu ve bilgi ve iletişim teknolojileriyle bütünleşen dijital çağ toplumunun durumu istihbarat yaklaşımı dahilinde bu çalışmada değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Agrell, W. (2012). The next 100 years? Reflections on the future of intelligence. *Intelligence and National Security*, 27(1), 118-132.
- Aktaş, C. (2014). *QR Kodlar ve İletişim Teknolojilerinin Hibritleşmesi*. Kalkedon.
- Alemdar, E. (2017). *Dar anlamda istihbaratın temelleri*, Erişim tarihi: 13.06.2022, <https://www.akademikkaynak.com/dar-anlamda-istihbaratın-temelleri.html>
- Nevins, A. ve Commager, H.S. (2005). *ABD Tarihi*, (Çev: Halil İnalçık), Doğubatu Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2016). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Kronik Kitap.
- Assange, J., Appelbaum, J., Müller-Maguhn, A., ve Zimmermann, J. (2012). *Cypherpunks: Freedom and the future of the internet*. OR Books.
- Billington, J.H. (1980). *Fire in the minds of men*. Basic Books Inc. Publishers
- Cambridge Sözlük, (2022). Erişim tarihi: 10.04.2022, <https://dictionary.cambridge.org>

- Çamur, S. (2019). *Tanzimat dönemi romanlarında elit ve entelektüel temsili*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dindar, S. (2021). İletişim ve çeviri: Kitle iletişim kuramlarına çeviri açısından bir yaklaşım. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 1012-1026.
- Dönmez, G. (2019). *Devlet ve istihbarat metodolojisine giriş*. Ötüken Yayıncılık.
- Ebheri, E. (1998). *İsaguci: Mantığa giriş*. İz Yayıncılık.
- Gioe, D. V., Lovering, R., ve Pachesny, T. (2020). The Soviet legacy of Russian active measures: New Vodka from old stills. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 33:3, 514-539, DOI: 10.1080/08850607.2020.1725364
- Grobman, S. (2020). Quantum computing's cyber-threat to national security. *PRISM*, 9(1), 52-67.
- Hagen S. (2005). *Avrupa'da ulus ve devlet*. (Çev.: Timuçin Binder), Literatür Yayıncılık.
- Çıvgın, İ. ve Yardımcı, R. (2009). *Çağdaş dünya tarihi*. Eğiten Kitap.
- Janowski, M. (2015). *Birth of the Intelligentsia–1750–1831: A History of the Polish Intelligentsia–Part 1*, Ed. Jerzy Jedlicki. Peter Lang International Academic Publishers.
- Jennings, J. ve Kemp-Welch, T. (1997). *The century of the intellectual: From Dreyfus to Salman Rushdie*, Intellectuals in Politics, Routledge.
- Kahn, D. (2001). An historical theory of intelligence. *Intelligence and national security*, 16(3), 79-92.
- Klimski, W. (2022). Religiosity of the Polish intelligentsia at the beginning of the twenty-first century. In *Metamorphoses of Religion and Spirituality in Central and Eastern Europe* (pp. 105-128). Routledge.
- Koryś, P. (2018). *Poland From Partitions to EU Accession: A Modern Economic History, 1772–2004*. Springer.
- Lindsay, J. R. (2020). Surviving the Quantum Cryptocalypse. *Strategic Studies Quarterly*, 14(2), 49-73.
- Lowenthal, M. M. (2010). The policymaker-intelligence relationship. *The Oxford handbook of national security intelligence*.
- Machon, A. (2005). *Spies, lies and whistleblowers: MI5, MI6 and the Shayler affair*. Book Guild Limited.

- Mitchell, M., Mitchell, T. ve Dunlop, H. (2019). *The spy who tried to stop a war*. William Collins.
- Nitu, I. (2012). Three Critical Factors in Intelligence Activity: Product, Process, and Personnel (The 3P Project). *American Intelligence Journal*, 30(2), 57-67.
- Ory, P., & Sirinelli, J. F. (2002). Les Intellectuels en France. *de l'affaire Dreyfus à nos jours*
- Ory P. and Sirinelli J.F. (2002). *Les Intellectuels en France. De l'affaire Dreyfus à nos jours (The Intellectuals in France: From the Dreyfus Affair to Our Days)*. Armand Colin.
- Prunckun, H. (2010). *Handbook of scientific methods of inquiry for intelligence analysis* (Vol. 11). Scarecrow Press.
- Pehlivanlı, H. (2002). *Eski Türkler ve Selçuklularda istihbaratçılık*. HC Güzel vd. (Ed.), Türkler, c, 5, Yeni Türkiye Yayınları.
- Pehlivanlı H. (2002). *Osmanlılarda İstihbaratçılık*. Türkler Ansiklopedisi, 13. Cilt.
- Sander O. (2002). *Siyasi tarih ilk çağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi.
- Seskir, Z. (2017). *Tüm sırların ifşa olacağı gün yaklaşırken*, Erişim tarihi: 6 Ocak 2022, <https://duzensiz.org/tum-sirlarin-ifsa-olacagi-gun-yaklasirken-8139832904e6>
- Shannon, CE. ve Weaver W. (1964). *The Mathematical Theory of Communication*. University of Illinois Press.
- Snowden, E. (2019). *Permanent record*. Macmillan.
- Sowell, T. (2012). *Intellectuals and society*. Hachette UK.
- Sowell, T. (1980). *Knowledge and Decisions*. Basic Books
- Szczepanski, J. (1962). The Polish intelligentsia: Past and present. *World Politics*, 14(3), 406-420.
- TDK “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (2022). Erişim tarihi: 12 Şubat 2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- Temur, F. (2014). *Cambridge Beşlisi*. Hitapevi Yayınları.
- Usta, A. ve Doğantekin, S. (2017). *Blockchain 101*. MediaCat Kitapları.
- Verçin, A. (2018). Yeni bir bilişim çağına doğru kuantum teknolojileri ve kuantum mühendislik. *Bilim ve Ütopya Dergisi*

- Walicki, A. (2009). *Rus düşünce tarihi: aydınlanmadan Marksizme*. İletişim Yayınları.
- Walicki, A. (1982). *Philosophy and romantic nationalism: The case of Poland*. Clarendon Press.
- Waltz, E. L. (1998). *Information warfare principles and operations*. Artech House, Inc.
- Whitman T. ve McElreath D. (2020) Overview of the intelligence disciplines. Erişim tarihi: 12 Haziran 2022, https://www.researchgate.net/publication/344224551_Overview_of_the_Intelligence_Disciplines?channel=doi&linkId=5f5daef992851c0789631b06&showFulltext=true
- Yayla, T. O. (2017). Analogdan dijitale iletişim teknolojilerinin gelişimi: Sosyal medya ve Sosyal gelişim. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.